

УДК [378+37.013.42]

С. Ю. СУРГОВА

м. Миколаїв

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ГОТОВНОСТІ ДО ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Стаття присвячена вивченню проблеми формування готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників у ВНЗ.

Проведено аналіз теорії й практики професійної підготовки соціальних працівників, особливостей превентивної діяльності майбутніх фахівців.

Ключові слова: превентивна діяльність, готовність до превентивної діяльності, превентивна педагогіка, педагогічні умови формування готовності до превентивної діяльності.

Постановка проблеми. Наукові дослідження з проблеми готовності до превентивної діяльності мають відносно недавню історію. У пропонованій роботі не вдаємося до докладного опису зародження і розвитку превентивних досліджень у силу наявності значної кількості наукових джерел, що розкривають це питання, однак переконані в необхідності висвітлення ключових позицій теоретичного інструментарію означеної наукової сфери.

Уперше на міжнародному рівні про превентивну педагогіку як науку йшлося на міжнародній науково-практичній конференції в Болгарії у вересні 2003 р. [1, с. 4]. На цьому зібранні дослідників країн Центральної і Східної Європи превентивну педагогіку було вирішено розглядати як галузь педагогічних знань у системі педагогічної науки, яка розкриває вплив на особистість різноманітних соціальних інституцій і забезпечує її фізичний, психологічний, духовний і соціальний розвиток, вироблення відповідної поведінки, уміння протистояти негативним впливам навколишнього середовища в процесі соціалізації молоді, формування її ціннісних орієнтацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як показує теоретичний аналіз досліджень із превентивної проблематики, в основу всіх праць покладена одна провідна ідея – превентивної діяльності. Саме тому, на наш погляд, її змістовний опис у контексті тих чи інших превентивних питань має стати теоретичною основою професійної підготовки соціальних працівників. Ураховуючи різноманітність превентивної тематики, вважаємо за доцільне упродовж теоретичного аналізу, по-перше, визначитися з вихідним поняттям, яким опе-

руватимемо у роботі, по-друге, провести змістовний аналіз різних підходів до превентивної діяльності; по-третє, визначити зміст і сутність поняття готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників. Вищезазначені напрямки теоретичного аналізу проблеми мають скласти основу наукового дослідження процесу формування готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників.

Ключовим поняттям у дослідженні проблеми готовності до превентивної діяльності в контексті професійної підготовки майбутніх спеціалістів соціальної сфери є поняття превентивної діяльності. Тому вважаємо за доцільне висвітлити позиції вчених щодо розуміння сутності поняття «превентивна діяльність», складовою якого є превенція.

Ідеї превентивного підходу в освіті, навчальних закладах різних рівнів акредитації, соціальних служб, громадських організацій розвивають відповідно С. Белічева [2], В. Оржеховська [3], О. Пилипенко [4], А. Сманцер [5], С. Толстоухова [6].

Слід відзначити, що відносно розкриття поняття превенції нам близькі позиції вчених, які бачать педагогічну превенцію не лише частиною попереджувальної роботи, а й системою розвитку особистості.

Скажімо, А. Сманцер метою превентивної діяльності вважає „надання допомоги особистості у виробленні захисних механізмів, що дозволяють не піддатися впливу асоціальних проявів у шкільному та сімейному середовищі, а також формування гуманної і соціально відповідальної особистості, яка здатна захистити себе від можливих відхилень, що провокують до руйнування затверджених мораль-

них і правових норм у мікро і макросередовищі» [5, с. 77]. Педагог наголошує, що в цьому сенсі превентивна діяльність – різновид виховної.

Л. Кондрашова під час аналізу сутності превентивної діяльності звертає увагу не лише на навчальний процес, але й на усунення причин та умов для формування в молоді шкідливих звичок у навчанні, перш ніж вони з'являться і вплинуть на структуру та поведінку особистості [7].

Для нашого дослідження важливим документом є Концепція превентивного виховання дітей і молоді, згідно з яким мета превентивної діяльності полягає в досягненні сталої відповідальної поведінки, сформованості імунітету до негативних впливів соціального оточення.

Виклад основного матеріалу. Розглянувши декілька варіантів, що розкривають змістовне поняття «превентивна діяльність», ми виявили спільний погляд усіх дослідників на сутність зазначеної діяльності, важливої для нашого подальшого дослідження.

Висловлюємо думку, що **превентивна діяльність** – процес діяльності майбутніх соціальних працівників, який забезпечує теоретичну і практичну реалізацію заходів превентивного характеру, спрямованих на попередження, подолання відхилень у поведінці різних груп клієнтів соціальної роботи і запобігання розвитку різних форм їх асоціальної, аморальної поведінки

Аналіз специфіки нашого дослідження, а саме звернення до феномену готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників, потребував уточнення змісту поняття і його структури.

Як зазначає О. Пилипенко, підготовка до превентивної діяльності складається з кількох етапів: навчання у вищих закладах освіти, педагогічної – професійної роботи у сфері превентивного виховання, підвищення професійної кваліфікації, самоосвіти. Безперечно, формування фахівця, здатного успішно розв'язувати превентивно-виховні завдання, має розпочинатися саме у вищій школі [4].

Превентивна освіта сприяє активному розвитку психічних якостей і визначенню готовності самостійно розв'язувати проблеми в конкретній життєвій ситуації. У зв'язку з цим

заслуговує на увагу освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра за професійним спрямуванням б. 040200 «Соціальна робота».

Згідно з ОКХ відповідно до посад, що може займати бакалавр професійного спрямування «Соціальна робота», майбутній фахівець має бути придатний до виконання багатьох виробничих функцій, однією з яких є превентивна. Вона технологічно забезпечує превентивну діяльність, зорієнтовану на протидію залучення дітей і молоді до негативних ситуацій, здійснювання освітньо-просвітницьких, консультативно-тренінгових заходів, удосконалення комплексної психолого-соціально-педагогічної допомоги різним групам клієнтів, стимулювання неповнолітніх до здорового способу життя і позитивної соціальної інтеграції, розвиток духовності, законослухняної поведінки через технології навчання і виховання, свідомого ставлення батьків до виховання, захисту дітей.

Відповідно до ОПП, ОКХ у процесі професійно-практичної підготовки майбутніх соціальних працівників віддається перевага формам і методам навчання, які формують у них розуміння значущості принципів і методів превентивної педагогіки і використання останніх у майбутній професійній діяльності. Доцільним у навчальному процесі вищої школи є формування готовності до превентивної діяльності, функція якої ставить за мету організацію і менеджмент процесу запровадження превентивних підходів, програм і проектів з проблем попередження негативних явищ, прогнозування результатів діяльності, прийняття рішень.

Ураховуючи наявні теоретичні положення, визначення поняття превентивної діяльності, аналіз практичного досвіду роботи вищих навчальних закладів із формування готовності до превентивної діяльності майбутніх фахівців і наше розуміння цього процесу, визначаємо **готовність до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників** як найвищий рівень професійної компетентності майбутніх соціальних працівників, що передбачає оволодіння студентами системою соціально-педагогічних знань, умінь, навичок, наявності в них активної громадянської позиції, здатності вирішувати творчі завдання превентивного спрямування, прогнозувати і моде-

лювати ситуації попередження негативної соціалізації, наявності гнучкого професійного мислення і високого рівня правової культури. Відповідно до визначеного поняття, готовність майбутнього соціального працівника розглядається нами як єдність трьох складових компонентів: 1) психологічного, 2) змістового, 3) операційного.

Психологічний компонент.

Однією зі складових психологічного компонента готовності є мотиваційна складова. На нашу думку, ефективність професійно-педагогічної підготовки майбутніх соціальних працівників до превентивної діяльності залежить від особистості та їх педагогічних знань із проблеми превентивної діяльності. Для цього потрібно підвищити мотивацію студентів до вивчення превентивної педагогіки. Зокрема, безпосередньо в навчальному закладі необхідно створити педагогічні умови, які б дозволили ефективніше забезпечувати розвиток у студентів спрямованості до превентивної педагогічної діяльності, формувати мотивацію до неї. Такими умовами є:

– формування у студентів свідомого ставлення до превентивної педагогічної діяльності (знань, навичок, умінь, способів вирішення превентивних педагогічних завдань та ін.). У цьому випадку свідомим ставленням майбутніх соціальних працівників до навчання називають такі спонуки до навчальної діяльності (мотиви), які спрямовані на оволодіння превентивною діяльністю з метою стати умілим фахівцем, упевненим у своїх можливостях із подолання негативних проявів у поведінці клієнта;

– умовою успішного формування і розвитку необхідних превентивних властивостей є включення їх у значущу для майбутніх фахівців діяльність, у важливі життєві відносини. Зокрема, підвищенню активності студентів у підготовці до превентивної діяльності сприяє виражене прагнення до передбачення можливих негативних проявів у поведінці клієнта;

– розвитку спрямованості студентів до превентивної педагогічної діяльності сприяє цілеспрямоване вивчення, зацікавленість до виявлення причин і факторів відхилень у поведінці клієнта.

Для розвитку педагогічної спрямованості студентів до превентивної діяльності велике

значення має чітке переконання необхідності превентивної діяльності. З урахуванням цього головним засобом формування в майбутніх соціальних працівників розуміння сенсу майбутньої превентивної діяльності є продуманий і систематичний показ того, яких успіхів можна досягти в подальшій роботі, використовуючи принципи, функції превентивної діяльності та які професійні якості потрібні майбутньому фахівцеві для здійснення цього виду діяльності. У такий спосіб, визначаємо психологічний компонент готовності як відповідальний за орієнтацію майбутнього соціального працівника за певний вид професійної діяльності, зокрема й превентивної (формування мотивів, потреб, позитивного ставлення).

У продовженні аналізу **звертаємося до змістовного компонента**, який становить систему особистісно привласнених студентом ВНЗ знань різних аспектів превентивної діяльності, самоорганізації і самовдосконалення в майбутній професійній діяльності на основі привласнених знань, понять: «превенція освіти», «превенційна діяльність», «особистісно-орієнтовані технології превентивної діяльності». Зміст цього компонента в контексті нашого дослідження подаємо блоками знань із курсу «Превентивна педагогіка».

На нашу думку, у плануванні навчального матеріалу з курсу «Превентивна педагогіка» важливо не стільки скласти «сітку занять», скільки конкретизувати і визначити зміст і форми роботи з клієнтами соціальної роботи, окреслити значення превентивної діяльності в професійній діяльності соціальних працівників. Структура знань майбутніх фахівців може бути презентована наступними блоками:

– *завдання превентивної педагогіки* (Соціально-виховна сутність суспільства. Сутність, предмет і завдання превентивної педагогіки. Превентивна освіта і превентивне виховання. Соціальні характеристики превентивного виховання. Наукові і практичні засади превентивної педагогіки. Особливості змісту, функцій, принципів. Об'єкти і суб'єкти превентивної педагогіки);

– *зміст і форми роботи з різними групами клієнтів соціальних працівників* (Сутність превентивного педагогічного впливу. Загальна характеристика форм, методів і прийомів пре-

вентивного педагогічного впливу та принципи їх використання. Педагогічна ситуація застосування прийомів: конфліктів діяльності, вчинків, стосунків, особистості. Поняття про прийом педагогічного впливу. Класифікація прийомів: спонукальні, гальмувальні прийоми. Використання педагогічних прийомів: загальних, спеціальних, прихованих у превентивній роботі. Превентивна робота серед різних груп клієнтів. Сутність методу «освіта рівних». Методика виявлення лідерів підліткового середовища. Базові форми і методи навчання превентивним знанням і навичкам рівних).

– *організація превентивної діяльності фахівців соціальної роботи* (Система соціальної роботи з групами ризику. Зміст превентивної діяльності соціальних служб для молоді і служб у справах неповнолітніх. Концепція і Програма попередження негативних явищ. Превентивні програми центрів соціальних служб. Методи індивідуальної, групової, масової роботи. Притулки. Робота телефонів довіри. Превентивний характер працевлаштування, екстремальних видів спорту, змістовного дозвілля, соціального оздоровлення в літніх таборах).

Як бачимо, знання соціального працівника у сфері професійної діяльності реалізується в суто практичних діях, тому вони тісно пов'язані з уміннями, що входять до **операційного компонента** готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників.

Під час формування структури вмінь ми спиралися на наукові дослідження з обговорюваного питання, на аналіз та узагальнення досвіду соціально-педагогічної роботи спеціалістів у сфері превентивної діяльності, особливості діяльності соціальних працівників. Для створення нашої структури за основу було взято класифікацію В Сластьоніна і І. Ісаєва [8] і виділено три групи вмінь: аналітичні, прогностичні, проєктивні.

Ураховуючи запропоновану класифікацію вмінь, визначаємо, що **операційний компонент** готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників містить:

– систему вмінь і навичок моделювання та проектування професійної діяльності майбутнього соціального працівника;

– загальні вміння превентивного характеру (постановка мети і формулювання завдань превентивної діяльності, визначення її змісту, підбір засобів реалізації, що забезпечують вироблення нових форм і методів проведення професійно-практичної діяльності);

– необхідні особистісно-професійні якості, що сприяють підвищенню якості професійно-практичної діяльності майбутнього соціального працівника;

– практичні навички і вміння моделювання роботи з різними групами клієнтів у нестандартних ситуаціях.

Таким чином проходить завершення формування в майбутніх соціальних працівників готовності до здійснення самостійної професійної діяльності на основі рефлексії професійної поведінки; завершується формування готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників.

Список використаних джерел

1. Оржеховська В. М. Превентивна педагогіка : Наук.-метод. посібник / В. М. Оржеховська, О. І. Пилипенко ; АПУ, Інститут проблем виховання. — Ізмаїл : СМІЛ, 2006. — 283 с.
2. Беличева С. А. Основы превентивной психологии / Светлана Афанасьевна Беличева. — М. : Изд. центр консорциума «Социальное здоровье России», 1994. — 221 с.
3. Оржеховская В. М. Использование интерактивных технологий в превентивном воспитании детей и молодежи : учеб.-метод. пособие / В. М. Оржеховская, Т. Е. Федорченко. — К., 2005.
4. Пилипенко О. І. Превентивна освіта в інтеграції класичних педагогічних підходів / О. І. Пилипенко // Науково-теоретичний та інформаційний журнал АПН України. — К. : Педагогічна преса, 2004. — № 1 (42). — 75 с.
5. Сманцер А. П. Основы педагогики : учеб.-метод. пособие / А. П. Сманцер. — Минск : БГУ, 199. — 104 с.
6. Толстоухова С. В. Організаційно-педагогічні основи функціонування системи соціальних служб для молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / С. В. Толстоухова. — К., 2001. — 18 с.
7. Кондрашова Л. В. Превентивная педагогика : учеб. пособие / Лидия Валентиновна Кондрашова. — К. : Вища школа, 2005. — 231 с.
8. Педагогика : учеб. пособие для студентов пед. учеб. заведений / [В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко и др.]. — [Изд. 4-е]. — М. : Школа-Пресс, 1997. — 512 с.

S. Y. SURGOVA

Mykolaiv

NATURE AND CONTENT OF PREVENTIVE PREPAREDNESS OF FUTURE SOCIAL WORKERS

This article is devoted to the study of the problem of formation of readiness for preventive of future social workers in high school. The analysis of the theory and practice of training social workers, preventive characteristics of future professionals.

Keywords: preventive activities, willingness to preventive action, preventive education, pedagogical conditions of readiness for preventive action.

С. Ю. СУРГОВА

г. Николаев

СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ ГОТОВНОСТИ К ПРЕВЕНТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ

В статье рассматривается проблема формирования готовности будущих социальных работников к превентивной деятельности. Проведен анализ теории и практики профессиональной подготовки социальных работников, особенности превентивной деятельности будущих специалистов.

Ключевые слова: превентивная деятельность, готовность к превентивной деятельности, превентивная педагогика.

Стаття надійшла до редколегії 18.03.14

УДК 378.013

А. А. ТИМЧЕНКО

м. Миколаїв

ВНЕСОК В. М. ФІДРОВСЬКОГО У РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У даній статті висвітлено життя і діяльність професора В. М. Фідровського – ректора Миколаївського, Херсонського та Дніпропетровського інститутів, його внесок у розвиток вищої освіти України.

Ключові слова: управлінська діяльність, краєзнавча робота, наукова діяльність, недільний університет, робітничий факультет.

Постановка проблеми. Національне відродження України створює сприятливі умови для поглибленого вивчення творчої спадщини видатних педагогів нашої країни. Серед відомих українських учених, видатних педагогів, громадських діячів ХХ століття гідне місце посідає постать Василя Михайловича Фідровського, який зробив вагомий внесок у становлення і розвиток вищої освіти на Україні. Близько 30 років В. М. Фідровський працював у системі народної освіти: вчителем в школі для дорослих, викладачем в Юр'євському вчительському інституті, ректором Херсонського інституту народної освіти, у Миколаєві – ректором Миколаївського інституту народної освіти, виконував обов'язки члена методбюро Окрметодкому, вів заняття на різних курсах, завідував секцією наукових робіт у народній освіті, працював у Дитбюро, обіймав посаду ректора Дніпропетровського інституту соціального виховання, працював викладачем у Вищій сільськогосподарській

школі та завідував кафедрою суспільнознавства у Дніпропетровському державному університеті.

Його плідна краєзнавча робота сприяла створенню широкої документальної бази, цінних реліквій, що дало змогу відкрити в м. Миколаєві музей історії. Дослідження освітньої та науково-педагогічної діяльності В. М. Фідровського дає змогу усвідомити важливість його наукових ідей та досвіду, що будуть корисними в нинішніх умовах реформування й оновлення змісту освіти. Його вагомий внесок у вивчення історії Миколаївщини, об'єктивний аналіз минулого залишаються актуальними і сьогодні.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Вивчення й аналіз літературних джерел та архівних матеріалів дає підстави стверджувати, що науково-педагогічна спадщина В. М. Фідровського не була предметом спеціального дослідження. У працях В. Шкварця [5, 7], М. Багмета, Л. Філонова [1] висвітлюються